

Lovforslag nr. L 181. Fremsat den 12. februar 1993 af Rahbæk Møller (SF), Tommy Dinesen (SF), Gade (SF), Lilli Gyldenkilde (SF) og Birthe Hansen (SF)

Forslag

til

Lov om forbud mod anvendelse af genetiske test ved ansættelser og ved tegning af pensioner og forsikringer

§ 1. Ved genetisk test forstås i denne lov enhver undersøgelse, som har til formål eller giver mulighed for at fastslå en persons sandsynlighed for fremtidig sygdom, modtagelighed for ydre påvirkninger eller besiddende af bestemte egenskaber som følge af, at personen er bærer af bestemte arveanlæg. Genetiske test kan udføres med forskellige teknikker på forskellige niveauer som kromosomer, gener, DNA, proteiner, væv og organer, eventuelt suppleret med medicinsk anamnese, herunder familiær anamnese.

§ 2. En arbejdsgiver må ikke ved ansættelse og senere kræve eller gøre brug af en genetisk test eller oplysninger fremkommet ved udførelse af en genetisk test.

Stk. 2. Arbejdsministeren kan bestemme, at der efter ansættelse gøres brug af genetiske test for lidelser, som i den pågældende funktion eller stilling ville medføre en risiko for andre.

Stk. 3. For virksomheder, fag, faglige områder eller grupper af ansatte, hvis arbejde er forbundet med fare for de ansattes sundhed, kan arbejdsministeren, når der foreligger nødvendige arbejdsmiljømæssige hensyn, fastsætte regler for anvendelsen af genetiske test efter ansættelse.

Stk. 4. Forud for brug af bemyndigelserne i stk. 2 og 3 skal indhentes informeret samtykke fra de berørte personer.

Stk. 5. Forud for brugen af bemyndigelserne i stk. 2 og 3 skal ministeren indhente samtykke fra Folketingets Arbejdsmarkedsudvalg.

§ 3. Afskediges en lønmodtager, fordi ar-

bejdsgiveren i strid med § 2 har anvendt oplysninger fra en genetisk test, eller fordi lønmodtageren har nægtet at fremlægge eller gennemgå en genetisk test, skal arbejdsgiveren betale en godtgørelse.

Stk. 2. Godtgørelsen, der ikke kan overstige 78 ugers løn, fastsættes under hensyn til lønmodtagerens ansættelsestid og sagens omstændigheder i øvrigt.

§ 4. Overtrædelse af § 2 straffes med bøde.

Stk. 2. Er en overtrædelse begået af et aktieselskab, anpartsselskab, andelsselskab eller lignende, kan der pålægges selskabet som sådant bødeansvar. Er overtrædelsen begået af staten, en kommune eller et kommunalt fællesskab, der er omfattet af § 60 i lov om kommunernes styrelse, kan der pålægges staten, kommunen eller det kommunale fællesskab bødeansvar.

§ 5. I lov om forsikringsaftaler, jf. lovbekendtgørelse nr. 726 af 24. oktober 1986, som ændret ved § 3 i lov nr. 826 af 18. december 1991, foretages følgende ændringer:

1. Efter § 3 i kapitel I i afsnittet »Indledende regler« indsættes:

»§ 3 a. Ved indgåelse af aftaler efter denne lov og senere må selskabet ikke kræve eller gøre brug af en genetisk test.

Stk. 2. Aftaler indgået i strid med stk. 1 og afslag på indgåelse af aftaler begrundet med oplysninger af den i stk. 1 nævnte karakter er ugyldige.

Stk. 3. Tilsvarende gælder for opsigelse af forsikringen og ændringer i forsikringsvilkårene.«

2. Overskriften til kapitel V affattes således:

»V. Gennemførelses-, overgangs- og straffebestemmelser«.

3. Efter § 133 indsættes:

»§ 134. Overtrædelse af § 3 a, stk. 1, straffes med bøde.

Stk. 2. Ved overtrædelse af § 3 a, stk. 1, kan der endvidere pålægges selskabet som sådant bødeansvar.«

§ 6. I lov om forsikringsvirksomhed, jf. lovbe- kendtgørelse nr. 511 af 16. juni 1992, som ændret senest ved lov nr. 1062 af 23. december 1992, foretages følgende ændringer:

1. Efter § 255 indsættes:

»§ 255 a. Ingen pensionskasse, der omfattes af denne lov, må ved optagelse af medlemmer og senere kræve eller gøre brug af en genetisk test.

Stk. 2. Optagelse eller nægtelse af optagelse af nogen som medlem af en pensionskasse, der omfattes af denne lov, på grundlag af oplysninger af den i stk. 1 nævnte karakter er ugyldig.

Stk. 3. Tilsvarende gælder for opsigelse af pensionsaftalen samt ændringer i pensions- eller bidragsvilkår.«

2. I § 260, *stk. 1*, ændres »og § 255, stk. 1–2,« til: », § 255, stk. 1–2, og § 255 a, stk. 1.«.

§ 7. I lov om tilsyn med firmapensionskasser, jf. lovbe- kendtgørelse nr. 266 af 22. april 1992, som ændret ved lov nr. 1062 af 23. december 1992, foretages følgende ændringer:

1. Efter § 9 indsættes i *Kapitel 1*:

»§ 9 a. Ingen pensionskasse, der omfattes af denne lov, må ved optagelse af medlemmer og senere kræve eller gøre brug af en genetisk test.

Stk. 2. Optagelse eller nægtelse af optagelse af nogen som medlem af en pensionskasse, der omfattes af denne lov, på grundlag af oplysninger af den i stk. 1 nævnte karakter er ugyldig.

Stk. 3. Tilsvarende gælder for opsigelse af pensionsaftalen og ændringer i pensions- eller bidragsvilkår.«

2. I § 71 ændres »§ 4, § 10, stk. 1« til: »§ 4, § 9 a, stk. 1, § 10, stk. 1«.

§ 8. Loven træder i kraft den 1. juli 1993.

§ 9. Loven gælder ikke for Grønland og Færøerne, men kan ved kgl. anordning sættes i kraft for disse landsdele med de afvigelser, som de særlige færøske og grønlandske forhold tilsiger.

Bemærkninger til lovforslaget

Almindelige bemærkninger

Folketinget vedtog den 25. april 1991 folketingsbeslutning nr. B 8, som var fremsat af Socialistisk Folkeparti. Vedtagelsen skete med stemmer fra Socialdemokratiet, Socialistisk Folkeparti og Kristeligt Folkeparti (Folketingstidende 1990-91 (2. samling), Folketingets forhandlinger sp. 483, sp. 2169, sp. 5085 og Tillæg A sp. 1173). Som følge heraf fremsatte den daværende arbejdsminister den 22. april 1992 lovforslag nr. L 272 (Folketingstidende 1991-92, Folketingets forhandlinger sp. 9042, sp. 9338 og tillæg A sp. 6569). Lovforslag nr. L 272 blev genfremsat i uændret form den 8. oktober 1992 som lovforslag nr. L 44 (Folketingstidende 1992-93, Folketingets forhandlinger sp. 155, sp. 1108 og Tillæg A sp. 1277).

Folketingsbeslutning nr. B 8 har følgende indhold:

»Folketinget pålægger regeringen at fremsætte lovforslag om forbud mod anvendelse af genetiske test

- i forbindelse med ansættelser og
- i forbindelse med tegning af pensioner og forsikringer.«

I bemærkningerne til beslutningsforslaget anføres bl.a.:

»Udviklingen vil stille menneskeheden over for en lang række etiske problemer ikke mindst i forbindelse med fostervands- og moderkageprøver.

Dette beslutningsforslag søger ikke at afklare alle de vanskelige spørgsmål, vi vil stå overfor i de kommende år. Forslaget sigter alene mod to områder, hvor problemstillingen er forholdsvis klar og overskuelig.

I en lang række lande – herunder USA og Tyskland – er mange virksomheder begyndt at stille krav om DNA-analyser af jobsøgere for at kunne frasortere dem, der af genetiske grunde vil have svært ved at trives i virksomhedernes arbejdsmiljø.

En sådan udvikling er et stort skridt i retning af at udvælge mennesker, der kan overleve i et dårligt arbejdsmiljø, i stedet for at forbedre arbejdsmiljøet.

Det foreslås derfor, at man allerede nu forbyder en sådan brug af DNA-analyser. Det bør forbydes, såvel at arbejdsgivere stiller krav om sådanne analy-

ser som betingelse for et ansættelsesforhold, som at jobsøgere fremlægger DNA-analyser.

Tilsvarende bør det forbydes, at forsikringselskaber stiller krav om DNA-analyser som betingelse for at tegne livsforsikringer, pensioner og lignende. I dag stilles krav om lægeundersøgelser for at udskille dem, der allerede har udviklet en helbredstilstand betegnet som »dårlige liv«. Det er et alvorligt skridt i retning af yderligere opdeling af befolkningen, hvis også genetisk betingede anlæg for sygdom giver anledning til særbehandling. Det foreslås derfor at gribe ind over for en sådan udvikling, før den er blevet et problem.«

Som det fremgår, definerede beslutningsforslag nr. B 8 genetiske test som DNA-analyser. Lovforslagene nr. L 272 og L 44 definerede derfor genetiske test på samme snævre måde. Det var et af de forhold, der gav anledning til kritik under høringsrunden. Dette lovforslag indeholder derfor en langt bredere definition af genetiske test end de tidligere fremsatte lovforslag.

Lovforslag nr. L 272 har været sendt til høring i følgende organisationer m.v.: LO, DA, FTF, SALA, AC, FR-Fællesrepræsentationen, Kommunernes Landsforening, Amtsrådsforeningen, Københavns Kommune, Frederiksberg Kommune, Forbrugerrådet, Advokatrådet, Retslægerådet, Pensionskasserådet, Assurandør-Societetet, Landbrugsrådet, Arbejdsmiljørådet, Den almindelige danske Lægeforening og Sundhedsstyrelsen. Derudover har Det Ethiske Råd fremsat en udtalelse over lovforslaget.

Nogle organisationer, herunder FTF og AC, støttede udkastet og ønskede det på nogle punkter skærpet.

Andre organisationer, herunder DA, var generelt betænkelige ved udkastet i det hele taget.

Assurandør-Societetet fandt, at udkastet på forsikringsområdet var overflødig. Assurandør-Societetet og Pensionskasserådet fandt det endvidere urimeligt helt generelt at forbyde forsikringselskaber og pensionskasser at gøre brug af DNA-analyser.

Endelig gav LO udtryk for, at man på den ene side anerkender et behov for et forslag, som folketingsbeslutningen er udtryk for. På den anden side fandt

man, at der kan opstå en konflikt i forhold til arbejdsmiljølovgivningen. LO fandt ikke, at beslutningsforslaget kan være vendt mod den forskelsbehandling, der måtte indebære en positiv og begunstige særbehandling af den enkelte gennem tilpasning af arbejdsmiljøet til arbejdstagerens individuelle forudsætninger.

På den baggrund foreslog LO, at udkastet begrænses til alene at omfatte ansættelsessituationen. Arbejdsmiljørådet har behandlet udkastet på 2 møder, og rådet besluttede at nedsætte et hurtigtarbejdende udvalg, der skulle komme med en indstilling vedrørende dette.

Arbejdsmiljørådet har i udtalelsen lagt vægt på, at der på den ene side ikke ved indgåelse af et ansættelsesforhold bør foretages en sortering af arbejdskraften på baggrund af test. På den anden side fandt Arbejdsmiljørådet, at det efter ansættelsesforholdets etablering vil være i strid med arbejdsmiljølovens beskyttelseshensyn at fratage arbejdstagerne de rettigheder, der vil give pågældende den beskyttelse mod ulykker og sygdom, som den tekniske/medicinske udvikling giver mulighed for.

Arbejdsmiljørådet fandt, at det afgørende ikke var foretagelsen af testen, men spørgsmålet om adgang til testens resultater.

Arbejdsmiljørådet kunne således ikke støtte udkastet til lovforslag.

Sundhedsstyrelsen anførte bl.a., at udkastet til lovforslag rummede en indbygget mulighed for konflikt mellem hensynet til på den ene side at minimere arbejdsmiljøbetingede helbredsrisici for den enkelte arbejdstager og på den anden side hensynet til i videst muligt omfang at forhindre forskelsbehandling af arbejdstagere.

Som det fremgår, er det især dilemmaet mellem på den ene side et ønske om at beskytte følsomme oplysninger og på den anden side mulighed for at sikre arbejdsmiljøet, der har optaget de hørte organisationer. Baggrunden for dilemmaet er, at de to lovforslag i modsætning til beslutningsforslaget ikke kun forbyder brug af genetiske test ved ansættelser, men også efter ansættelsen. Derved umuliggøres brug af genetiske test f.eks. i forbindelse med arbejdsmiljøforskning. Den bredere definition af genetiske test i det foreliggende lovforslag forstærker problemet.

Den tidligere regering søgte at løse problemet ved hjælp af en dispensationsbestemmelse, der også omfattede genetiske test i forbindelse med ansættelser. Dette har givet anledning til kritik og er også efter forslagsstillernes opfattelse en dårlig løsning.

I dette lovforslag er der derfor ingen dispensationsmulighed i forbindelse med ansættelser. Derimod kan der gives dispensation til at foretage gene-

tiske test efter ansættelsen under en række betingelser, herunder samtykke fra de berørte mennesker og fra Folketingets Arbejdsmarkedsudvalg.

På forsikringsområdet er det derimod såvel forslagsstillernes som den tidligere regerings opfattelse, at forbudet bør være absolut og gælde både ved tegningen af forsikringer og for tiden derefter. I forhold til de tidligere fremsatte lovforslag er det i det foreliggende præciseret, at afslag på indgåelse af forsikringsaftaler på grund af oplysninger fra en genetisk test er ugyldig.

Økonomiske og administrative konsekvenser

Lovforslaget har ikke økonomiske konsekvenser for det offentlige. Den almindelige administration af loven, herunder af dispensationsbeføjelsen, vil medføre administrative meromkostninger.

Bemærkninger til forslagens enkelte bestemmelser

Til § 1

Det tidligere fremsatte lovforslag (nr. L 44) medtager kun DNA-analyser på genomet. En række test på proteiner, væv og organer fastslår imidlertid med større analytisk nøjagtighed, om personen er bærer af bestemte arveanlæg. Et eksempel er den arvelige mangel på proteinet alfa-1-antitrypsin, som er associeret med øget forekomst af den kroniske lungelidelse emphysem hos bl.a. rygere og støvudsatte. Et andet eksempel er arvelig mangel på proteinet glucose-6-phosphat dehydrogenase, som medfører en øget risiko for hæmolytisk anæmi (ødelæggelse af de røde blodlegemer) efter udsættelse for specifikke kemiske stoffer.

Udvidelsen af definitionen betyder, at allerede velbeskrevne teknikker, som bl.a. bestemmer proteinkoncentrationer i blod, og teknikker under udvikling tages med.

Ved at medtage den medicinske anamnese i definitionen tages der højde for, at en grundig kortlægning af en persons (og familiens) sygdomsmønster kan afsløre arvelige egenskaber.

Med den foreslåede definition bringes lovforslaget i overensstemmelse med Europarådets anbefalinger.

Til § 2

Bestemmelsen sikrer mod, at en lønmodtager ikke før eller under ansættelsen mødes med et krav fra arbejdsgiveren om at gennemgå en genetisk test, som den er defineret i § 1. Med den foreslåede formulering præciseres det, at heller ikke oplysninger fremkommet ved en tidligere genetisk test må anvendes i forbindelse med arbejdsforhold.

Arbejdstagerens almindelige pligt til ved ansættelsen at oplyse om sygdomsforhold, der kan eller må antages at ville have betydning for ansættelsesforholdet, gælder hermed ikke for oplysninger, der er fremkommet ved en genetisk test.

Forbudet mod brug af genetiske test er absolut i forbindelse med ansættelser. Efter ansættelsen anses det for uhensigtsmæssigt med et totalforbud. Det kan ikke afvises, at det i nogle situationer kan være hensigtsmæssigt at anvende genetiske test til at sikre, at personer ikke udsættes for arbejdsvilkår, som netop disse personer ikke kan tåle, men som ikke er helbredstruende for andre. Det kan heller ikke afvises, at oplysningen om en persons anlæg for sygdom kan have betydning for at vurdere risici for andre end anlægsbæreren.

Bibeholdelse af dispensationsmuligheden efter ansættelsen skal i øvrigt ses i sammenhæng med den betydelige udvidelse af definitionen i § 1, hvorved allerede kendte og ibrugtagne teknikker kommer ind under lovens anvendelsesområde.

Forud for anvendelse af bemyndigelsen i stk. 2 og 3 skal ministeren indhente samtykke fra Folketingets Arbejdsmarkedsudvalg. Derved sikres, at såvel Folketinget som offentligheden kan følge udviklingen, og at Folketinget kan gribe ind med præciseringer af denne lov, hvis udviklingen gør det nødvendigt. Forud for indstillingen til Arbejdsmarkedsudvalget forventes ministeren at have indhentet udtalelser fra Arbejds miljørådet, Sundhedsstyrelsen og andre relevante myndigheder.

Desuden forudsætter en anvendelse af bemyndigelsen, at de berørte personer har givet informeret samtykke.

Til § 3

Bestemmelsen indebærer, at en afskedigelse med henvisning til oplysninger, der er fremkommet ved en genetisk test eller begrundet med, at lønmodtageren har nægtet at fremlægge eller gennemgå en sådan analyse, ikke er lovlig.

Konsekvensen af en afskedigelse er, at arbejdsgiveren skal betale en godtgørelse, der skal dække den ikkeøkonomiske skade, den pågældende har lidt. Der er intet til hinder for, at der ved siden af godtgørelsen ydes erstatning efter de almindelige regler.

Godtgørelsens størrelse fastsættes under hensyn til ansættelsens varighed og sagens omstændigheder i øvrigt.

Bestemmelsen gælder kun ved arbejdsgiverens opsigelse.

Til § 4

Der foreslås alene en straf af bøde for overtrædelse af § 2. Bestemmelsen forudsætter, at de almindelige betingelser for idømmelse af strafansvar er opfyldt.

Bestemmelsen i stk. 2 hjemler bødestraf for selskaber, virksomheder, staten, kommuner, amter osv. efter de almindelige regler herom.

Til § 5

Efter de gældende regler i forsikringsaftaleloven er der intet til hinder for, at et forsikringsselskab f.eks. ved tegning af en livsforsikring stiller krav om, at forsikringstageren fremlægger en genetisk test som betingelse for tegning af forsikringen.

Det er oplyst fra forsikringsbranchen, at danske selskaber i dag slet ikke anvender DNA-analyser ved tegning af pensioner og forsikringer, ligesom der heller ikke er planer om at indføre anvendelse af sådanne analyser.

I nr. 1 fastsættes det, at forsikringsselskaber ved indgåelse af forsikringsaftaler og senere ikke kan kræve eller gøre brug af en genetisk test. Bestemmelsens andet led »eller gøre brug af« indeholder et forbud mod at anvende resultaterne af en genetisk test, som selskabet ikke har krævet, men som forelå i forvejen.

Forbudet gælder derfor ikke forsikringstagerens fremlæggelse af genetisk test, men hvis forsikringstageren søger at fremlægge en sådan analyse, har selskabet pligt til at nægte at modtage og anvende analysen.

Endvidere reguleres den civile retlige konsekvens. Forslagsstillerne har ment, at en udtrykkelig regel om ugyldighedsvirkning ved brugen af sådanne oplysninger er påkrævet både for så vidt angår optagelse eller afslag på en anmodning herom og ændringer i bidrags- og pensionsvilkår, såfremt forsikringsselskabet senere kommer i besiddelse af oplysninger, der hidrører fra genetiske test. Et forsikringsselskab vil herefter i 3 situationer være udelukket fra og med nogen retsvirkning at anvende oplysninger fra genetiske test i strid mod forbudet:

1. Indgåelse af aftale om forsikring.
2. Afslag på indgåelse af aftale.
3. Opsigelse af en forsikringsaftale begrundet med helbredsoplysninger, der hidrører fra genetiske test. Dette gælder også ændringer i aftalevilkårene. Et selskab vil altså ikke efterfølgende kunne gøre gældende, at der er indtrådt bristede forudsætninger, såfremt disse grunder sig på oplysninger fra genetiske test.

I nr. 2 bestemmes det, at hvis forbudet overtrædes, vil forsikringsselskabet ifalde strafansvar. Forsikringstageren, der ikke er omfattet af forbudet i nr. 1, ifalder derimod ikke strafansvar, hvis en DNA-analyse anvendes.

Til § 6

For livsforsikringsselskaber og tværgående pensionskasser er retsstillingen i dag, at Finanstilsynet ifølge § 30, stk. 1, nr. 5, i lov om forsikringsvirksomhed godkender de formularer til erklæringer, som skal afgives af den forsikrings søgendes læge og den forsikrings søgende selv angående dennes helbreds tilstand.

Formålet med helbredsbedømmelse ved forsikringstegning er, at en forsikrings søgende ikke må kunne spekulere mod de andre forsikringstagerer ved, at antagelserne om sandsynligheden for dødsfald eller invaliditet, som de fremgår af det af tilsynet godkendte tekniske grundlag, ikke passer på vedkommende. Helbredsundersøgelsens formål er således at identificere de personer, der på baggrund af en viden om eget helbred, som kun de har, bevidst påfører en ordning en større risiko end beregningsmæssigt forudsat. Ved helbredsbedømmelse spørges der i dag til allerede konstaterede sygdomme.

Der er i dette folketingsår vedtaget en lov om ændring af lov om livsforsikringsvirksomhed, hvorefter kravet om forhåndsgodkendelse ophævedes (lov nr. 1062 af 23. december 1992). Finanstilsynet skal herefter påse, at livsforsikringsselskabers og tværgående pensionskassers regler for bl.a. helbredsoplysninger, som de forsikrings søgende skal afgive til bedømmelse af risikoforholdene, er fyldestgørende og yder den enkelte forsikringstager og andre berettigede betryggende sikkerhed.

Finanstilsynet kan i givet fald udstede påbud om, at disse regler skal ændres, såfremt de ikke anses for betryggende, eller hvis de strider mod anden lovgivning.

I nr. 1 forbydes, at tværgående pensionskasser ved optagelse af medlemmer og senere kræver eller gør brug af en DNA-analyse. Der henvises i øvrigt til bemærkningerne til § 5, nr. 1.

I nr. 2 gives mulighed for bødestraf ved overtrædelse af bestemmelsen. Der henvises i øvrigt til bemærkningerne til § 5, nr. 2.

Til § 7

For firmapensionskasser er retsstillingen i dag, at Finanstilsynet ifølge § 13, nr. 5, i lov om tilsyn med firmapensionskasser godkender regler for helbredsbedømmelse.

Formålet med helbredsbedømmelse ved tegning af en pensionsordning er, at en pensionstager ikke må kunne spekulere mod de andre pensionstagerer ved, at antagelserne om sandsynligheden for dødsfald eller invaliditet, som de fremgår af det af tilsynet godkendte tekniske grundlag, ikke passer på vedkommende. Helbredsundersøgelsens formål er således at identificere de personer, der på baggrund af en viden om eget helbred, som kun de har, bevidst påfører en pensionsordning en større risiko end beregningsmæssigt forudsat. Ved helbredsbedømmelse spørges der i dag til allerede konstaterede sygdomme.

Der er i denne samling vedtaget en lov om ændring af lov om tilsyn med firmapensionskasser, hvorefter kravet om forhåndsgodkendelse ophævedes (lov nr. 1062 af 23. december 1992). Finanstilsynet skal herefter påse, at firmapensionskassers regler for bl.a. helbredsoplysninger, som de pensions søgende skal afgive til bedømmelse af risikoforholdene, er fyldestgørende og yder den enkelte pensionstager og andre berettigede betryggende sikkerhed.

Finanstilsynet kan i givet fald udstede påbud om, at disse regler skal ændres, såfremt de ikke anses for betryggende, eller hvis de strider mod anden lovgivning.

I nr. 1 forbydes, at firmapensionskasser ved optagelse af medlemmer og senere kræver eller gør brug af en DNA-analyse. Der henvises i øvrigt til bemærkningerne til § 5, nr. 1.

I nr. 2 gives mulighed for bødestraf ved overtrædelse af bestemmelsen. Der henvises i øvrigt til bemærkningerne til § 5, nr. 2.

Til § 9

Området er et anliggende for Færøernes og Grønlands hjemmestyre efter hjemmestyrelovene, hvorfor disse områder er undtaget fra lovens territoriale gyldighedsområde.